

Posudek disertační práce Vojtěcha Kesslera „Válečné pomníky a historická paměť. K recepci sepulkrálně-militárních památek v českých zemích z válek mezi lety 1757-1914“

Autor si zvolil ke své disertační práci spíše opomíjené téma, čímž nemá být ani v nejmenším řečeno, že se jedná o téma okrajové. Výstavba válečných pomníků a péče o individuální i hromadné hroby z ozbrojených konfliktů jsou nedílnou součástí lidské kultury. V Kesslerově pojetí představují doklady o „druhém životě“ historických událostí (v daném případě významných bitev 18. a 19. století v českých zemích), ale zároveň mají samy o sobě svůj „Nachleben“. Jsou tedy nejen jedním ze specifických historických pramenů, ale jejich existence vytváří prameny druhotné, jež spoluvytvářejí tradici historických událostí. Protože se však historická paměť vyvíjí někdy dost nezávisle i na pramenech tak hmotně i stylově průkazných (a zároveň nepřehlédnutelných) jako jsou pomníky, jejich druhý život podléhá výkyvům, jež pramení ve vývoji politických poměrů a ten má v českých zemích – zvláště ve 20. století - řadu specifik.

Kolega Kessler si po mém soudu poněkud ulehčil situaci, když svou práci postavil na chronologické řadě historických událostí a nikoli na časové souslednosti vzniku jednotlivých hmotných artefaktů. V 18. století totiž ještě nebylo zvykem stavět pomníky přímo na bitevním poli, a tak vítězství u Kolína připomíná proslulý gloriol v dosti vzdáleném vídeňském Schönbrunnu. Místo úmrtí pruského maršála Schwerina v bitvě u Štěrbohol nařídil svého času císař Josef II. označit prostou dřevěnou tabulkou, kterou v první polovině 19. století nahradila kamenná mohyla, zničená krátce po květnovém povstání 1945 a později bylo celé pietní místo zplanýrováno. Československá republika přitom náležela k signatářům mezinárodní konvence o povinné péči o válečné pomníky a hromadné hroby. To je bezpochyby aféra, jež mohla a měla výrazně obohatit klíčové téma posuzované disertace.

Pomník na Křečhořském vrchu u Kolína měl být jakousi náplastí na trauma z prohrané války s Pruskem roku 1866 a konec konců jej také nechal zbudovat komitét pečující o pomníky a hroby, připomínající tento konflikt. Pokud autor disertační práce připomíná kolínský pomník na prvním místě, nabourává tím nejen vlastní, nýbrž i obecně přijímanou tezi, že zřizování válečných památek souvisí jednak s jistou „militarizací“ veřejného prostoru po Velké francouzské revoluci a napoleonských válkách, jednak s nástupem romantizujícího historismu porevoluční doby. Ten se vůči revoluci vymezoval spíše negativně, ale zároveň nemohl historický fakt jejího výbuchu zcela ignorovat. Není tedy divu, že v českých zemích byla podstatně dříve, a navíc mnohem rozsáhleji oslavena stavbou pomníků vítězná bitva u Chlumce z roku 1813 – jako nezbytná předehra „bitvy národů“ u Lipska. Naproti tomu známá Mohyla míru na slavkovském bojišti se dočkala svého dokončení až po vzniku První československé republiky.

Skutečný rozmach vojenské sepulkrální kultury zaznamenaly české země po válce roku 1866, která byla na dlouhou dobu posledním a největším konfliktem, který je zasáhl. Autor disertace to vysvětluje jistou harmonií zájmů české společnosti a „nejvyšších míst“ v dané oblasti (s. 12), ale zmíněné zájmy měly na obou stranách dosti odlišnou motivaci. Jestliže oficiálně neexistoval důvod k triumfálním pocitům a celkem logicky zvítězila snaha oslavit sebeobětovnou statečnost padlých, pak v české společnosti se postupně prosadila obmyslnost jak dávat najevo loajalitu a zároveň si víceméně skrytě připomínat „habsburský nevděk“, jehož nejviditelnějším dokladem bylo rakousko-uherské vyrovnání z roku 1867. Chápu, že při obrovském počtu pomníků a hrobů, odkazujících k tragickým událostem roku předcházejícího, si kolega Kessler zvolil Pomník baterie mrtvých na Chlumu u Hradce Králové, ale tím se zároveň připravil o prezentaci řady dokladů, jakým způsobem zmíněné památky doslova

vrostly do života obyvatel mnoha dotčených lokalit, takže přečkaly hlubokou nepřízeň komunistického režimu, hraničící až s ikonoklasmem. Nyní je možno opět prožívat smířlivý styl památek a celkovou atmosféru pietních míst a posilovat se vírou, že oběti války nezemřely zcela zbytečně, respektive že nebudou (alespoň v dohledné době) zapomenuty. Jinou záležitostí je ovšem značná komercionalizace jubilejních oslav, která asi dosahuje maxima v případě slavkovského bojiště. Zdejší bitva je rovněž nejvíce zafixována v obecném povědomí nejen v „supraregionálním“ slova smyslu, nýbrž i v rámci České republiky.

Posuzovaná disertační práce je založena na značném počtu historických pramenů a sekundární odborné literatury a nemyslím, že by její autor něco podstatného opomenul uvést. Podrobněji mohla být pojednána kvalitativní i kvantitativní proměna paradigmatu po listopadu 1989 a závěru chybí více pregnanosti, má-li býti důstojným „zastřešením“ cele práce. Za jistý nedostatek považují, že kolega Kessler ve svém líčení vynechal sice méně známý, datem svého vzniku však podstatně starší památník kolínské bitvy na vrchu Bedřichov, ačkoli je v příslušné literatuře častěji připomínán. Je totiž paradoxem, že nacisté reinstalovali na Křečhoři habsburský symbol, ač dotýčný rod ostrakizovali, a nespokojili se s návštěvami Bedřichova, kde jimi oslavovaný pruský král měl své poslední velitelské stanoviště. Mrzí mne, že se autor se vsí důsledností nevyrovnal s jistým zmatkem, který plyne z časté záměny místních jmen Chlum, Chlumec a Chlumec nad Cidlinou (viz např. s. 220) – severočeský Chlumec nemá nic společného se selskými rebelanty z roku 1775 (s. 185). Za polehčující okolnost však považují, že uvedené lokality si plete řada českých historiků. Naprostá většina padlých na ruské straně v boji u Přestanova poblíž Chlumce roku 1813 náležela k řadové pěchotě, nikoli ke gardovým plukům (s. 183). Našlo by se též pár zkomolených jmen – osobních i místních – a zmatečných odkazů (např. na s. 62).

Tyto připomínky však nemění nic na skutečnosti, že posuzovaná disertační práce se celkově vyznačuje značnou fundovaností a nesporným přínosem. Proto ji s dobrým svědomím doporučuji k obhajobě.

V Rostokách 7. 1. 2015

PhDr. Pavel Bělina, CSc.